Aan: Gedeputeerde Staten van Utrecht en Provinciale Staten van Utrecht
Archimedeslaan 6
3508 TH Utrecht
Datum: 19 oktober 2016
Ons kenmerk: PCL 2016/04
Onderwerp: PCL advies over Gezonde Leefomgeving

Gezonde Leefomgeving in Stad en Dorp als leidend thema voor de Omgevingsvisie

Samenvatting

De PCL adviseert de provincie om het thema Gezonde Leefomgeving leidend te maken in de nieuwe Omgevingsvisie. Het verbindt verschillende beleidsterreinen en spreekt iedereen aan: gebiedsgericht, concreet en persoonlijk.
De PCL raadt de provincie nadrukkelijk aan om met het thema gezonde leefomgeving niet alleen te focussen op de stad Utrecht, maar op de provincie als geheel. Ook in andere steden en kleinere gemeenten spelen gezondheidsvraagstukken die verband houden met de inrichting van de leefomgeving.
De commissie adviseert de provincie om in het Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving een concrete ambitie te benoemen, namelijk: met een brede aanpak eraan bijdragen dat de inwoners van de provincie in 2030 gemiddeld twee jaar langer in goede gezondheid leven.

Inleiding

Gezond zijn en blijven is een wens van iedereen. Naast genetische factoren en leefstijl hebben omgevingsfactoren een belangrijke invloed. De directe effecten van de lucht- en geluidskwaliteit op de gezondheid zijn algemeen bekend. Maar ook de inrichting van de leefomgeving kan een positieve bijdrage leveren aan onze gezondheid. Enkele voorbeelden:

- Goede, veilige en snelle fietsroutes en fietsvoorzieningen nodigen uit om de fiets als vervoermiddel te gebruiken voor school, werk en vrije tijd. Dit is gezond voor de fietsers en verbetert de kwaliteit van de leefomgeving (geen uitlaatgassen en lawaai, minder ruimtegebruik voor parkeren).
- Aantrekkelijke looproutes bevorderen het lopen, recreatief wandelen en hardlopen.
- Goede stad-land verbindingen maken het voor stadsbewoners mogelijk rust te zoeken in het landelijk gebied en voor bewoners van het landelijk gebied om vertier te zoeken in de stad
- Groen en water in de directe leefomgeving zorgen voor een aangenaam leefklimaat en voorkomen hittestress.
- Voldoende speel- en ontmoetingsruimte in de directe woonomgeving dragen bij aan gezondheid en welbevinden van bewoners.
- Winkels en andere voorzieningen op loopafstand dragen bij aan sociale cohesie.

De provincie bereidt een Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving voor en start in 2017 met het opstellen van de provinciale Omgevingsvisie. Zij heeft de PCL om advies gevraagd hoe zij dit thema het best handen en voeten kan geven in beleid en uitvoering.
Om input op te halen voor het advies heeft de PCL op 16 juni 2016 de themabijeenkomst Gezonde Leefomgeving in Stad en Dorp georganiseerd. Samen met ongeveer 70 mensen van bewonersorganisaties, kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheden heeft zij in deze bijeenkomst verkend welke kansen er zijn om de leefomgeving in de provincie Utrecht zo in te richten dat deze de gezondheid bevordert en uitnodigt tot een gezonde leefstijl. Ook kwam de vraag aan de orde welke rol de provincie hierin kan spelen. De uitkomsten van deze bijeenkomst zijn verwerkt in onderstaand advies.

Advies

Advies 1: Baseer de nieuwe Omgevingvisie op het principe van Gezonde Leefomgeving en benoem in het Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving een concrete ambitie, zoals: “De Provincie draagt eraan bij dat de inwoners van de provincie in 2030 gemiddeld twee jaar langer in goede gezondheid leven.”

Het creëren van een gezonde leefomgeving is voor alle inwoners van de provincie belangrijk. Het maakt de provincie aantrekkelijk als woonplaats en vestigingsplaats voor bedrijven. Het draagt bij aan de kwaliteit van de provincie Utrecht als "Topregio… in samenwerking en leefbaarheid" (zie PCL column van 31 mei 2016). Een leefomgeving die een gezonde leefstijl bevordert draagt ook bij aan het voorkómen van problemen. Als mensen gezonder leven door meer buiten te zijn en te bewegen, zijn ze minder vaak ziek, minder eenzaam, ontstaan minder sociale problemen en belanden ze minder snel in een zorgtraject.
De provincie heeft veel mogelijkheden om bij te dragen aan een gezonde leefomgeving. Een belangrijk voordeel van de term "Gezonde Leefomgeving" is bovendien dat hij iedereen aanspreekt, meer dan "Duurzaamheid"of "Kwaliteit." Het is gebiedsgericht, concreet en raakt mensen persoonlijk. Het is dus een goede manier om onderwerpen waar de provincie al langer mee bezig is te verbinden en onder de aandacht van de bevolking te brengen.
Daarom adviseert de PCL om het creëren van een gezonde leefomgeving als uitgangspunt te nemen van de nieuwe provinciale Omgevingsvisie. De PCL raadt de provincie aan om in het Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving te benoemen dat de provincie via een brede aanpak met alle beleidsterreinen eraan wil bijdragen dat de inwoners van de provincie Utrecht in 2030 gemiddeld twee jaar langer in goede gezondheid leven. Een provinciale visie op dit terrein vormt een goede basis om met anderen in gesprek te gaan en hen te enthousiasmeren, stimuleren en verbinden. In de PCL themabijeenkomst gaven de aanwezigen aan behoefte te hebben aan een provincie die lef heeft en inspireert.

Advies 2: Focus niet alleen op de steden, maar op de provincie als geheel! Juist voor kleinere gemeenten vervult de provincie een belangrijke rol.
Zowel landelijk als in de provincie Utrecht ligt de focus bij het onderwerp Gezonde Leefomgeving sterk op de grote steden. De steden groeien en het is van groot belang om de leefomgeving aantrekkelijk, leefbaar en gezond te houden. Bovendien ligt in het provinciale ruimtelijke beleid de nadruk op binnenstedelijk bouwen. Dit stelt hoge eisen aan de binnenstedelijke inrichting, de stads- en dorpsranden en de routes naar het landelijk gebied. Het Rijk werkt met de steden samen in de programma's Agenda Stad en Slimme en Gezonde Stad.
Op 27 mei 2016 ondertekende de provincie, samen met gemeenten, het Rijk, kennisinstellingen en het bedrijfsleven de City Deal Health Hub in het kader van de Agenda Stad van het Rijk. Bij de City Deal Health Hub gaat het om het inventariseren van knellende wet- en regelgeving, afspraken over het opzetten van pilots voor een regelarme of –vrije aanpak en het toepassen van bewezen innovatieve technologieën voor de ontwikkeling van een gezonde stad. De City Deal Health Hub bestaat uit vier pijlers: Vestigingsklimaat en campusontwikkeling, Utrecht als modelregio voor zelfmanagement, Talent en professionals en Gezonde Wijken. In Utrecht is op 6 juni 2016 de Intentieovereenkomst Living Lab Utrecht "Slimme en Gezonde Stad" getekend. Daarmee willen de partijen op innovatieve wijze samenwerken aan een schoon, aantrekkelijk en leefbaar nieuw centrum voor Utrecht. Gezonde stedelijke ontwikkeling geldt hierbij als motor van duurzame economische groei.
De PCL juicht deze vernieuwende activiteiten in en rond de stad Utrecht toe. Wel waarschuwt de PCL de provincie om de aandacht niet alleen te richten op de grote steden maar op de provincie als geheel. Ook in kleinere gemeenten spelen veel gezondheidsvraagstukken in relatie tot de leefomgeving, zoals ligging en veiligheid van fietsroutes, openbaar vervoerverbindingen, luchtkwaliteit, woningbouwvraagstukken etc. Juist kleinere gemeenten hebben vaak minder capaciteit en deskundigheid om deze vraagstukken zelfstandig aan te pakken. Bovendien speelt het verbinden (routes) of juist scheiden (geluidswallen, groenzones) van functies en gebieden een grote rol bij het werken aan een gezonde leefomgeving. Dit speelt over gemeentegrenzen heen.

Knelpunten en kansen in gemeenten
Hoewel de kwaliteit van de leefomgeving in de provincie Utrecht over het algemeen goed is, is er in vrijwel elke gemeente sprake van knelpunten op het gebied van gezonde leefomgeving (onveilige verkeerssituaties, luchtvervuiling, stank en lawaai, gebrek aan groen, speel- en ontmoetingsruimte). In vrijwel elke gemeente zijn echter ook kansen om de leefomgeving verder te verbeteren (nieuwbouw- of herstructureringsprojecten, vrijkomende percelen en gebouwen, mogelijkheden voor verkeersmaatregelen en groen, aanwezigheid van actieve bewoners en bedrijven). De PCL is van mening dat de provincie een stimulerende rol moet vervullen door het onderwerp Gezonde Leefomgeving te bespreken in de reguliere overleggen met de gemeenten en de gemeenten te ondersteunen (via kennisoverdracht en –uitwisseling, door mogelijkheden te bieden in de Omgevingsverordening of via een financiële impuls).

Kennisdeling
Op verschillende plaatsen (bij universiteiten, overheden en organisaties) worden onderzoeken gedaan die voor iedereen relevant zijn, zoals onderzoek naar gezonde fietsroutes. De provincie dient eraan bij te dragen dat deze informatie toegankelijk wordt gemaakt voor iedereen via een voor burgers aantrekkelijke en aansprekende website met database. Er is voor de provincie ook een belangrijke verbindende rol weggelegd, door gemeenten die met dezelfde vraagstukken kampen met elkaar in contact te brengen en te attenderen op goede voorbeelden elders. De PCL adviseert de provincie daarom een jaarlijkse themabijeenkomst Gezonde Leefomgeving te houden voor de gemeenten.

Rol bedrijfsleven
Er zijn in de provincie Utrecht veel grote en slimme bedrijven, dienstverleners en adviesbureaus gevestigd. Hun kennis, maatschappelijke betrokkenheid en middelen kunnen nog meer betrokken worden bij een gezonde inrichting van de provincie. Gezamenlijk kunnen de economische voordelen van een gezonde leefomgeving in kaart worden gebracht en innovaties worden ontwikkeld. Deze bedrijven kunnen daarnaast investeren in een groene kantooromgeving en hun werknemers stimuleren om gezonde keuzes te maken via Arbo-beleid en bewustwordingsprogramma's. Hierbij kan de provincie samenwerken met de Economic Board Utrecht (EBU) en U15 (netwerk van meer dan 300 bedrijven in midden Nederland die slim willen werken en reizen).

Experimenten
In Utrecht en Amersfoort wordt al langere tijd gewerkt aan een ruimtelijke inrichting die de gezondheid bevordert. De PCL adviseert de provincie een stimulerende rol te spelen in de richting van de middelgrote en kleinere gemeenten door het initiatief te nemen voor twee experimenten, in samenwerking met gemeenten die hier interesse in hebben.
Eén experiment zou kunnen gaan over herinrichting van een bestaande straat of buurt. Een interessant voorbeeld is het Leefstraatproject uit Gent, dat in de zomer van 2016 navolging heeft gekregen in de Utrechtse Duifstraat en Concordiastraat. Leefstraat projecten experimenteren met een (tijdelijk) autoluwe inrichting van de straat en een andere plek voor geparkeerde auto's (bijvoorbeeld op een parkeerplaats in de buurt), waardoor er meer ruimte vrijkomt voor groen, ontmoeting en samenleven. Het experiment geeft straatbewoners de kans om gedurende een bepaalde periode hun straat anders in te richten zodat deze meer ruimte biedt voor leven, spelen en ontmoeten. Die ruimte vullen zij tijdelijk in zoals zij wensen: meer groen, zitbanken en speeltoestellen. Hierdoor wordt de straat leefbaarder.
Een tweede experiment zou kunnen gaan over de realisatie van een gezonde leefomgeving bij een nieuwbouw- of herstructureringsproject. In het centrum van Utrecht gebeurt dit al in het kader van Living Lab Utrecht "Slimme en Gezonde Stad", maar ook in middelgrote en kleinere gemeenten zijn nieuwbouw- en herstructureringsprojecten die "gezond" gemaakt kunnen worden, eventueel met behulp van bestaande tools. In opdracht van RWS, I&M, de Gemeente Utrecht en het CRA heeft stedenbouwkundig ontwerpbureau Posad een toolbox met ruimtelijke ontwerpingrepen ontwikkeld voor een Gezonde Stad onder vier hoofdthema's: 1) Gezonde basisvoorzieningen, 2) Gezond verplaatsen, 3) Inrichten voor bewegen, 4) Synergie tussen publiek en privaat. De toolbox is toegepast op de 2e fase van de ontwikkeling van Utrecht Centraal Station en wordt inmiddels in verschillende andere projecten toegepast.

Advies 3: Draag met alle provinciale beleidsvelden bij aan een gezonde leefomgeving
Of het nu gaat over ruimtelijke ontwikkeling, bodem, water en milieu, provinciale wegen, openbaar vervoer, recreatie, natuur of winkels: vrijwel alle provinciale beleidsterreinen hebben een link naar gezonde leefomgeving. De Provincie draagt op vele manieren al bij aan een gezonde leefomgeving, maar de samenhang tussen deze activiteiten moet nog versterkt worden.
In de provinciale Energieagenda staat dat bij de aanbesteding en het beheer van de OV-concessies stapsgewijs toegewerkt wordt naar een zero-emissie wagenpark voor zover dit past binnen de financiële mogelijkheden. Dit streven ondersteunt de PCL van harte. Waar mogelijk moeten financiële beperkingen hierbij zo spoedig mogelijk opgeheven worden. In de Energieagenda staat ook dat duurzaamheid steeds meer aandacht krijgt in de provinciale infrastructuurprojecten. De PCL adviseert de provincie om daar het thema gezonde leefomgeving aan toe te voegen. Ook bij de aansturing van de Omgevingsdiensten is het belangrijk om de gezonde leefomgeving als uitgangspunt te hanteren.

Werkbijeenkomst bij provincie
De PCL raadt de provincie aan om een werkbijeenkomst te houden voor de provinciale organisatie, GS en PS om samen te inventariseren wat er al gebeurt ter bevordering van een gezonde

leefomgeving, welke verbindingen er tussen onderwerpen en partijen gelegd kunnen worden en welke nieuwe kansen aangeboord kunnen worden. Het is slim om dan meteen te inventariseren welke concrete acties er op korte termijn uitgevoerd kunnen worden, die een positief gezondheidseffect hebben: laaghangend fruit. De PCL biedt aan om een bijdrage te leveren aan zo'n bijeenkomst.

Laaghangend fruit
Er zijn veel mogelijkheden om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving snel te verbeteren:

- Verbetering wandel- en fietsroutes (o.a. fietsstraten) en fietsvoorzieningen.
- Met bedrijfsleven in gesprek gaan over goede fietsvoorzieningen.
- Met NS in gesprek gaan over OV-fietsen bij elk treinstation.
- Verkeersmaatregelen (groene golf voor fietsers, stoplichten beter afstellen, snelheidsremmende maatregelen aanbrengen in woonwijken).
- Scheiding auto – en fietsverkeer.
- Auto delen stimuleren, ontmoedigingsbeleid tweede auto.
- Innovaties stimuleren in bevoorrading winkels.
- Alternatieve oplossingen voor het thuis bezorgen van internetbestellingen, zoals een ophaalpunt in de buurt of fietskoeriers.
- Betere kwaliteit geluidwering.
- Aanleg van groen in en om de steden met beheer door bewoners.
- Samenwerken met groene organisaties om bestaande groenvoorzieningen beter toegankelijk en bruikbaar te maken voor gezondheidsdoelen.
- Als provincie Utrecht een voorbeeldrol vervullen als werkgever, door fietsgebruik sterk te stimuleren, een groene kantooromgeving te creëren en medewerkers te stimuleren meer naar buiten te gaan en te bewegen.

Advies 4: Geef een sleutelrol aan fietsen en lopen
Hoewel met alle provinciale beleidsterreinen bijgedragen kan en moet worden aan een gezonde leefomgeving, is er een sleutelrol weggelegd voor fietsen en lopen. De PCL is daarom blij dat het provinciale Realisatieplan Fiets is vastgesteld. Hiermee onderkent de provincie het grote belang van de fiets als transportmiddel. De PCL onderschrijft de programmapijlers Optimaal en Veilig Regionaal Fietsnetwerk, Sterke keten, Slim fietsen en Veilig en gezond gedrag.
Aandachtspunten die de PCL wil meegeven voor de uitvoering van het Realisatieplan Fiets zijn:

- Niet alleen voor schoolverkeer en woon- werkverkeer is fietsen van belang. Het is ook belangrijk om recreatief fietsen te stimuleren. Veilige doorgaande fiets- en wandelroutes van de stad naar het landelijk gebied en andersom, maken het voor bewoners van beide gebieden mogelijk om in hun vrije tijd actief te recreëren.
- Het is belangrijk om in het fietsbeleid rekening te houden met álle doelgroepen en niet alleen te focussen op de werkende middengroep en middelbare scholieren: Jonge kinderen moeten veilig naar de basisschool kunnen fietsen. In Houten bijvoorbeeld kunnen alle kinderen zelfstandig lopend of fietsend naar de basisschool zonder in onveilige verkeerssituaties terecht te komen. Wij dagen de provincie uit om te stimuleren dat dit ook elders gebeurt. Ook voor ouderen die niet meer werken is het belangrijk om veilig te kunnen blijven lopen en fietsen. Dit bevordert de vitaliteit op hogere leeftijd.

Advies 5: Zet goede voorbeelden in de etalage
De PCL adviseert de provincie om een website te maken waarin goede voorbeelden op het gebied van gezonde leefomgeving worden uitgestald (zie ook het kopje "kennisdeling"). Dit kunnen nieuwe ontwikkelingen zijn, zoals het Utrecht centrumproject, maar ook al langer bestaande voorbeelden, zoals de fietsroutes in Houten.
Door een jaarlijkse prijsvraag uit te schrijven, wordt de ontwikkeling van nieuwe projecten gestimuleerd en zullen deze projecten versneld navolging krijgen

Graag bespreken wij dit PCL advies met de verantwoordelijke gedeputeerde, GS en PS. In 2017 gaan wij verder met het adviesthema Gezonde Leefomgeving, waarbij wij inzoomen op Smart Mobility. De PCL is namelijk van mening dat het slim managen van de toenemende mobiliteit met behulp van ICT en datamanagement cruciaal is voor het bereiken van een gezonde leefomgeving.